

Тема: 1.Життєвий рівень населення.

2.Особливості розвитку культури.

1. Збільшення абсолютної кількості населення України. Між державними переписами населення 1959 і 1989 рр. його кількість збільшилася від 41,8 до 51,7 млн., або майже на 10 млн. осіб. Для етносоціальних відносин періоду «застою» було характерним: Високі темпи росту чисельності жителів міст. На початку 80-х рр. вони складали 2/3 населення України. Зростання кількості робітничого класу. Зменшення чисельності жителів села, які поповнювали ряди робітників. У 1960-1985 рр. сільське населення зменшилося з 22 млн. до 17,6 млн. осіб, або на 22,2%.
Причини: тяжкі умови праці, переважання ручної праці; низька оплата праці; незадовільні соціальні та культурно-побутові умови. Тому і стався значний відплив населення із сіл у міста. За період 1970 - 1984 рр. в УРСР зникло майже 2 тис. сіл. Посилення тенденції до старіння сільського населення, скорочення кількості осіб працездатного віку. На кінець 80-х рр. на кожну 1000 працездатного населення припадало 1034 непрацездатних (452 дітей і 582 людей похилого віку та інвалідів). Зростання чисельності інтелігенції, рівня її освіченості. Майже вдвічі зросла кількість фахівців із вищою освітою. Недоліки: знижувався престиж працівників розумової праці через її низьку оплату; знижувався престиж знань, професіоналізму внаслідок "зрівнялівки" в оплаті праці; залишковий принцип фінансування діячів науки, культури, освіти. Із 1979 р. в Україні спостерігається неприємне соціально-демографічне явище — депопуляція, тобто переважання смертності над народжуваністю в розрахунку на 1000 осіб. Із 1965 р. по 1980 р. рівень смертності на 1 тис. жителів СРСР зріс із 7,3 до 10,3 випадків (в Україні — з 7,6 до 12,1). У 1959 р. серед населення республіки питома вага чоловіків становила 44 %. Починаючи з 1970 р. цей показник збільшився до 45 %, а в 1979 р. зріс до 46 %. На цьому рівні він стабільно тримався і в наступні роки. Низький ступінь участі жінок в управлінських структурах. Протягом 1959—1989 рр. в абсолютному і відсотковому обчисленні відбулося скорочення частки українців серед населення республіки (а також інших національних меншин), проте зросла частка росіян. Так, частка українців скоротилася від 76,7 до 72,1 %, росіян — збільшилася від 16 до 22 %. Доходи радянських громадян складалися з двох частин: заробітна плата і фонди соціального споживання (безкоштовна освіта, медичне обслуговування, дотації на оплату житла, транспорт та інші соціальні програми). Фонд соціального споживання перевищував заробітну плату громадян у декілька разів. Упродовж другої половини 1960 - першої половини 1980-х рр. відбувалося зростання життєвого рівня населення. На середину 1980-х рр. середня заробітна плата в сільському господарстві складала 108 - 134 крб. тоді як в 1965 р. лише 49,5 крб. (за період від 1965 р. вона зросла у 2,3—2,7 рази), а в промисловості зросла на 20 - 46 % і більше. У 1970 р. середня зарплата робітників і службовців України становила 76,7 крб., а в 1985 р. — від 155 крб. Було введено матеріальне стимулювання робітників і службовців, а саме — тринадцяту зарплату і преміальні. З 1971 р. по 1985 р. виробництво товарів народного споживання збільшилось удвічі, але ці товари були низькоякісними й помітно поступалися закордонним зразкам. Щоправда, найнеобхіднішим населення було забезпечено. У 1965-1980 рр. в Україні було побудовано 7,3 млн. квартир, 25,2 млн. осіб отримало житло. Але якість будівельних робіт була неприпустимо низькою. Після отримання квартири її одразу ж потрібно було ремонтувати. На початку 1980-х рр. кожна п'ята міська сім'я стояла в черзі на поліпшення житлових умов. Населення прагне до комфортного життя. Відповідно, зростає попит на побутову техніку (холодильники, пылососи, пральні машини, телевізори), килими, посуд, меблі, автомобілі, модний одяг, парфуми тощо. Стан медичного обслуговування в цей період в Україні був неоднозначним. Наприкінці 1980 р. в медичних закладах республіки працювало 180 тис. лікарів і понад 500 тис. медичних працівників середньої кваліфікації. У розрахунку на кожні 10 тис. жителів це більше, ніж у розвинених країнах світу. Але фінансування медицини було за залишковим принципом та її низька порівняно з країнами Заходу технічна оснащеність. Позитивні зрушення. Негативні якості Безоплатне обслуговування. Перше місце в світі за кількістю медичного персоналу і лікарняних ліжок в розрахунку на 1 людину. Слабка технічна оснащеність. Непристосованість приміщень. Кошти на навчання лікарів за залишковим принципом. Високий рівень смертності. 5-денний робочий тиждень. Збільшені відпустки. Більша кількість святкових і неробочих днів. Урізноманітнення дозвілля. Значне місце в дозвіллі трудящих посів перегляд телепередач. Телемережею на початку 80-х років було охоплено 95 % населених пунктів. Покращення сфери послуг і побуту. Популяризація спорту. Центрами культурного дозвілля залишалися Будинки культури і клуби. На середину 1980-х років в Україні їх налічувалося 26 тис., з них 21 тис. в селах. При цих закладах продовжувала розвиватися художня самодіяльність, у якій брали участь сотні тисяч людей. У системі культосвітньої роботи значне місце посідали бібліотеки, яких на середину 1980-х років

налічувалося понад 60 тис. з книжковим фондом 1 млрд. примірників. Бібліотеки щорічно відвідували близько 40 млн. осіб. Книжки мала кожна сім'я. У 1980 р. в Україні виходило до 1800 республіканських, обласних, районних, заводських, вузівських та інших газет та журналів. Переважали російськомовні. Газети передплатувала кожна сім'я. Поява вокально-інструментальних ансамблів (ВИА). У середині 80-х рр. завершено електрифікацію села. Кожне двадцяте село було газифіковано. Розширилося житлове будівництво, до центральних садиб практично всіх колгоспів і радгоспів пролягли дороги з твердим покриттям. З середини 70-80-х рр. сповільнилися темпи зростання реальних доходів трудящих, хоча рівень заробітної платні у грошовому розрахунку зростав. Відбувалося падіння купівельної спроможності населення внаслідок зростання цін на товари, різні послуги (ціни на товари і послуги порівняно з 1970 р. збільшилися 1980 р. на 3%, а 1985 р. — на 8%). Протягом 1971—1985 рр. кількість грошей в обігу збільшилася в 3,1 разу, а виробництво товарів народного споживання — у 2 рази. Через те, що на руках у населення були гроші, а товарів не вистачало, в Україні, як і в інших радянських республіках, виникло таке явище, як дефіцит. У складному становищі перебувало комунальне господарство. 60 міст і 500 селищ міського типу не мали каналізації. У середині 80-х рр. 50% українських сіл не мали шкіл, 39% — амбулаторій, 30% — клубів тощо. Систематичне знецінення грошей, неухильне зубожіння трудящих сприяло казнокрадству, розкраданню майна і продукції, корупції, зростанню «тіньового» капіталу та аморальності. За рівнем життя Україна на початку 80-х рр. перебувала серед держав, які посідали 50-60-ті місця.

Поява «тіньової» економіки. «Несунами» в СРСР називали людей, які виносили з роботи додому все потрібне й непотрібне зі словами «у господарстві знадобиться». Фактично це були дрібні або навіть не дуже дрібні крадіжки. Життя і побут номенклатури. Номенклатура (партійно-державна) — привілейована правляча верства в СРСР, до складу якої входили тільки члени КПРС і яка наділялася значними пільгами і привілеями. Форма заохочення до праці. Утримання в керівній «касті» стимул до вірної служби. Відданість керівництву. Вирішення житлового питання. Доступ до покращеного харчування. Привілеї в медобслуговуванні (спеціалізації) і відпочинку (курорти). Доступ до дефіцитних товарів за державними цінами. 1. Значно розрісся державний апарат, якому був характерний бюрократизм, формалізм, кар'єризм. 2. Зростали корупція, хабарництво, всевладдя «номенклатури». 3. Номенклатурні верхи утворили власну закриту систему постачання продовольства і промислових товарів, що не знала дефіцитів і спекулятивних цін. 4. Для номенклатури створювалися власні господарства, де вирощували городину і фрукти, здійснювали перероблення сільськогосподарської продукції. 5. Номенклатура отримувала заробітну плату, яка була в 2-3 рази вищою, ніж у робітників і колгоспників. 6. У 1970-1980-ті роки поширилася практика закупівлі за кордоном товарів лише для номенклатури. 7. Верхівка користувалася закритими санаторіями, поліклініками, будинками відпочинку, пансіонатами, мисливськими господарствами. 8. Для чиновників партійно-державного апарату зводилося покращене житло, існувала спеціальна прислуга. 9. Діти номенклатури навчалися в кращих школах, у них були гарантовані місця у престижних вищих навчальних закладах. Також їх влаштовували на різні посади в дипломатичному корпусі або в партійно-державному апараті. 10. Керівництво КПРС постійно говорило про наміри побудувати справедливе безкласове комуністичне суспільство, насправді створило суспільство соціальної нерівності з вигодою для себе.

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=AEOkma_WlrE.

2.

РОЗВИТОК ОСВІТИ

Позитивні явища	Негативні явища
Перехід до загальної середньої освіти.	Зростання ідеологізації та русифікації освіти.
Зростання обсягів методичного і матеріального забезпечення школи.	Жорсткий партійний контроль над учителями.
	Підвищення навантаження на учнів у зв'язку з ускладнення

Грунтовна підготовка учнів із базових дисциплін.	Накопичення розриву між вищою і середньою освітою.
Запровадження нових дисциплін.	Базової підготовки в школістає недостатньо для вступу до
Загальний високий рівень навчання.	Поглиблення розриву між сільською і міською школами.
Формування педагогічних шкіл передового досвіду	Школи орієнтувалися на оволодіння учнями знань, а не на життєвого досвіду.
	Система освіти відставала від потреб нового етапу НТР.
	Майже відсутня диференціація шкіл.

Брежнєвські часи характеризуються стрімким наростанням ідеологізації і русифікації в усіх сферах культурного життя.

За часів партійного керівництва В. Щербицького в республіці з другої половини 1970-х рр. знов стали посилюватися процеси русифікації. Вона ніколи не проголошувалася метою держави, проте «природна» асиміляція, «злиття націй» проголошувалися об'єктивним і прогресивним явищем. Державні чиновники ретельно маскували свої продумані методи.

З ініціативи Л. Брежнєва в цей період почала активно поширюватися теза про злиття у недалекому майбутньому націй і народностей СРСР в єдину націю «радянський народ». Величезна армія суспільствознавців, преса, радіо, телебачення, вся ідеологічна сфера напружено працювали над обґрунтуванням й пропагандою цієї ідеї. Російська мова, що представлялася як засіб міжнаціонального спілкування, витискала українську зі сфер освіти, науки, культури і навіть побуту. Найбільш підступними були ці дії в галузі народної освіти. Повзуча русифікація освіти, що була започаткована у 1938 р. і посилена у 1960-ті рр., на кінець 1970-х рр. мала для українських шкіл катастрофічні наслідки. У зв'язку із запровадженням в 1978 р. загальної середньої освіти почався і новий наступ на українські школи: 30 червня 1978 р. було прийнято постанову ЦК КПРС «Про подальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках». Всесоюзна науково-практична конференція 1979 р., яка пройшла за темою «Російська мова — мова дружби і співробітництва народів СРСР», рекомендувала вже з 1979 р. «завести всюди вивчення російської мови в національних дошкільних закладах для дітей з п'яти років життя». У старших класах загальноосвітніх шкіл і ПТУ заохочувався перехід на російську мову викладання. Розширювався випуск навчальної літератури російською мовою.

Новий етап русифікації та ідеологізації розпочався у 1983 р. із запровадження нової реформи школи. У травні 1983 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли таємну постанову «Про додаткові заходи щодо удосконалення вивчення російської мови в загальноосвітніх і навчальних закладах союзних республік». Виконуючи постанову центру, партійно-державне керівництво УРСР у червні 1983 р. прийняло власну постанову, якою, зокрема, передбачалася надбавка в розмірі 15 % учителям російської мови і літератури.

. Така цілеспрямована русифікація призвела до того, що в Криму і східних районах УРСР українські школи зникли. В обласних центрах українські школи складали лише 22 %. Крім освіти русифікація швидко поширювалася й на інші сфери культурного життя: книговидавничу справу, бібліотеки (українські книги складали лише чверть книжкового фонду), театр (у Києві з 11 театрів лише один був українським), кіно (за десятиліття від 1976 до 1986 р. українські кіностудії створили 200 кінострічок, і лише 126 було продубльовано або знято українською мовою), телебачення.

Становище науки: здобутки й проблеми.

- центром наукових досліджень залишалась АН УРСР;
- зростання кількості наукових працівників;
- прогресували ті галузі науки, які не потребували складного лабораторного обладнання, й ті, що були пов'язані з військовими і космічними розробками;
- майже повний занепад суспільних дисциплін. Їх ідеологізація;
- залишкове фінансування більшості наукових установ.

Основні тенденції розвитку літератури й мистецтва.

- Панування методу соціалістичного реалізму.
- Паралельне існування офіційного і «справжнього» мистецтва та літератури.
- В умовах русифікації та ідеологізації боротьба за збереження національного колориту, самобутності.
- Поширення в обмеженій кількості кращих зразків світового класичного мистецтва. Гасло «мистецтво належить народу».
- Замкненість, відірваність від світового мистецького процесу.

1970—1980-ті рр. характеризувалися посиленням ідеологічного тиску системи на українську культуру. Будь-яке відстоювання прав української культури, відступ від ідеологічних догм розцінювалися як «буржуазний націоналізм», «антирадянщина». Активізувалася цензура, відбулася справжня «чистка» редакцій газет, журналів, видавництв, академічних інститутів гуманітарного профілю. Посилився ідеологічний тиск на творчу інтелігенцію. Під керівництвом секретаря ЦК КПУ з питань ідеології Ю. Маланчука проходила кампанія цькування митців, які не бажали працювати в чітко визначених партією ідеологічних межах. Так, було засуджено й заборонено друкувати роман «Собор» О. Гончара, вилучено з продажу роман Р. Іванчука «Мальви». Були виключені зі складу Спілки письменників України І. Дзюба, М. Лукаш, В. Некрасов та інші. Із великими труднощами пробивала собі дорогу до читача творчість Л. Костенко. У 1989 р. у таборі помер І. Стус. Було зламано долю І. Світличному. Ті ж самі процеси відбувалися і в кінематографі, образотворчому мистецтві та інших галузях культури. У 1970-ті рр. з партії було виключено 37 тис. представників української інтелігенції. Наприкінці 1970-х рр. ідеологічний тиск на українське слово було дещо послаблено.

У той час як незначна частина митців намагалася боротися з ідеологічним тиском тоталітарної системи, інша у своїй творчості слухняно виконувала вказівки й зауваження компартійних ідеологів, віддаючи свій талант служінню системі (О. Корнійчук, М. Бажай, Ю. Смолич, М. Стельмах та інші).

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=z12cK1XdSs>.

Д/з: §§13-15. Підготувати повідомлення про українських спортсменів часів застою.